

IN MEMORIAM

prof. dr BOGDAN BOŠKOVIĆ
pukovnik u penziji
(1931–2017)

Dana 5. aprila ove godine, iznenadila nas je smrt pukovnika u penziji, profesora, doktora medicinskih nauka Bogdana Boškovića, izuzetno cenjenog i dragog kolege, a za one sa kojima je bio blizak - našeg Boce. Iznenađeni smo jer po mentalnoj i fizičkoj vitalnosti, poletu i entuzijazmu, niko nije očekivao, čak ni pretpostavljao, da će nas smrt tako naprasno i nenadano odvojiti od njega.

Stari Latini su nam ostavili glasovito pravilo o pristojnom ponašanju kada se govori o pokojnicima: *De mortuis nihil nisi bene* - O mrtvima sve najbolje. Ta sentenca se često koristi s upadljivim preterivanjem, ponekad bez ikakvih kriterijuma. Međutim, ovog puta ja imam drugačiji problem - kako da se ono što treba reći o profesoru Bogdanu Boškoviću, kao suštinsku istinu, ne izgubi u sivilu puke, običajne konvencije.

Prof. dr Bogdan Bošković rođen je 17. septembra 1931. godine u selu Konjuh kod Kruševca. Osnovnu školu je završio u rodnom mestu, a gimnaziju u Kruševcu. Završio je dva fakulteta: farmaceutski u Zagrebu, 1956. godine, i medicinski u Sarajevu, 1964. godine. Magistrirao je 1961. specijalizaciju iz toksikologije bojnih otrova završio je 1963, a doktorsku disertaciju pod naslovom „Prilog mehanizmu delovanja reaktivatora holinesteraze“ odbranio je na Medicinskom fakultetu u Sarajevu 1968. godine. Na stručnom usavršavanju u oblasti farmakologije boravio je u Velikoj Britaniji u dva navrata, 1964. i 1969. godine.

Od kraja 1964. do penzionisanja 1993. godine radio je u Vojnotehničkom institutu (VTI) u Beogradu gde je prošao sve faze napredovanja u oficirskoj hijerarhiji, struci, nauci i rukovođenju: od kapetana do pukovnika, od istraživača do naučnog savetnika i redovnog profesora, od rukovodioca grupe za nuklearno-hemijsko-biološku zaštitu, preko načelnika odseka i odel-

jenja, do načelnika Sektora za medicinsku zaštitu i inženjersko obezbeđenje. Tokom rada u VTI-u, pod njegovim rukovodstvom vršena su opsežna istraživanja iz različitih oblasti vojne toksikologije koja su imala za cilj razjašnjenje mehanizama toksičnosti najvažnijih grupa bojnih otrova (nervni bojni otrovi, plikavci, cijanidi) i pronalaženje njihovih najefikasnijih antidota i sredstava zaštite. Istovremeno, vršena su istraživanja o mogućnostima zaštite od pojedinih bioloških agenasa, kao i istraživanja hemijskih radioprotektora koji bi bili u stanju sprečiti, odnosno ublažiti radijacionu povredu. Rezultati ovih istraživanja publikovani su u najpoznatijim svetskim časopisima, zahvaljujući kojima je naša vojna toksikologije bila prepoznata kao jedna od vodećih u svetu. Godinama posle, na svetskim toksikološkim skupovima često smo od kolega iz drugih zemalja slušali kako s poštovanjem govore o toj čuvenoj „Beogradskoj toksikološkoj školi“.

Godine 1981. izabran je za redovnog profesora farmakologije i toksikologije u Vojnomedicinskoj akademiji (VMA). Od 1986. do 1990. godine bio je redovni profesor na posle diplomskim studijama na Medicinskom fakultetu u Tuzli, a od 1998. godine držao je po pozivu predavanja iz farmakologije i toksikologije studentima Medicinskog fakulteta u Foči.

Bio je član Srpskog lekarskog društva, Društva farmakologa Jugoslavije (kasnije Srpskog farmakološkog društva), Udruženja toksikologa Jugoslavije (kasnije Srbije), Farmaceutskog društva Srbije, glavni i odgovorni urednik i jedan od osnivača dva domaća stručna časopisa na engleskom jeziku, član uredništva i recenzent više domaćih i međunarodnih medicinskih časopisa uključujući i Vojnosanitetski pregled.

Godine 1971. izabran je za člana Britanskog farmakološkog društva, a 1996. godine za člana Nemačkog društva za farmakologiju i toksikologiju. Za eksperta Svetske zdravstvene organizacije za toksikologiju pesticida izabran je 1972. godine.

Profesor Bošković je bio član Saveta za naučni rad u oružanim snagama bivše Jugoslavije i predsednik Komisije za naučne kadrove tog saveta. Više godina je bio rukovodilac Naučnog projekta Vlade Socijalističke Republike Srbije pod nazivom „Zaštita hrane od zagađivanja i zdravstveni aspekti zagađivanja“. Bio je član Naučnog društva Srbije i predsednik Savezne komisije za dijagnostiku i terapiju u bivšoj SFRJ.

Objavio je oko 400 naučnih i stručnih radova, većinu u prestižnim međunarodnim časopisima, koji su citirani više od 750 puta. Autor je monografije "Pesticidi - toksikologija i terapija trovanja" i koautor poglavlja u tri domaća udžbenika i u dve inostrane monografije. Bio je mentor i član za odbranu 54 magistarska rada i 68 doktorskih disertacija.

Održao je više predavanja po pozivu na prestižnim univerzitetima u SAD i Velikoj Britaniji i učestvovao, kao pozvani predavač, na šest međunarodnih naučnih skupova iz oblasti toksikologije i farmakologije.

Nastavničkim radom, mentorstvom i učešćem u komisijama za izradu i odbranu magistarskih teza i doktorskih disertacija profesor Bošković je značajno doprineo razvoju medicinskih fakulteta u Beogradu, Banjaluci, Nišu, Novom Sadu, Prištini, Sarajevu, Foči, Rijeci, Tuzli i Zagrebu, kao i razvoju naučnoistraživačkog podmlatka u VTI i VMA u Beogradu.

Profesor Bogdan Bošković dao je značajan doprinos razvoju eksperimentalne i primenjene toksikologije i farmakologije na svetskom nivou, posebno u oblasti prevencije i terapije akutnih trovanja organofosforim jedinjenjima (OFJ) iz grupe nervnih bojnih otrova i organofosforim insekticida. Njegovo razjašnjenje mehanizma toksičnog dejstva nervnog bojnog otrova somana doprinelo je da se u kliničku praksu uvede do tada zaboravljeni i potisnuti reaktivator acetilholinesteraze, HI-6, što je znatno poboljšalo efikasnost lečenja ovih trovanja. Na osnovu rezultata tima eksperata na čelu sa profesorom Boškovićem u kliničku praksu u Jugoslaviji uveden je HI-6 kao antidot za lečenje akutnih trovanja OFJ, a nakon toga ovaj lek je ušao u obavezan sastav ratnog sanitetskog kompleta u armijama tadašnje SFRJ, SAD, Kanade i Švedske. Ne postoji nijedna ozbiljnija publikacija koja se bavi problemom lečenja akutnih trovanja OFJ, uključujući i nervne bojne otrove, a da se u njoj ne citiraju istraživanja i rezultati profesora Boškovića i njegovih saradnika iz Medicinskog odeljenja VTI-a u Beogradu. Ova istraživanja su našla praktičnu primenu u lečenju akutnih trovanja organofosforim insekticidima koji se koriste u poljoprivredi, šumarstvu, humanoj i veterinarskoj medicini.

Osim istraživanja iz domena vojne toksikologije, svakako treba spomenuti ona koja su se odnosila na ispitivanja mehanizama dejstva lekova i otrova na različitim eksperimentalnim *in vitro* i *in vivo* modelima, proučavanje terapije Parkinsonove bolesti, terapije eksperimentalno izazvane kongenitalne miotonije, mijastenije gravis, konvulzivnih stanja i terapije bola. Kao rezultat ovih poslednjih istraživanja razvijen je i u kliničku praksu uveden analgetik na bazi kombinacije antiepileptika karbamazepina i nesteroid-

nog antiinflamatornog leka etodolaka, koji je pokazao izvanrednu efikasnost u terapiji umerenih do jakih bolova različite etiologije. Taj lek je bio i registrovan za upotrebu u našoj zemlji pod zaštićenim nazivom Novokomb® (1995-2001), ali proizvođač nije obnovio njegovu registraciju jer je u međuvremenu prešao na proizvodnju dijetetskih suplemenata. Za istraživanja i razvoj ovog leka prof. Bošković je nagrađen Plaketom Nikola Tesla na jednom od skupova pronalazača u našoj zemlji.

Pukovnik prof. dr Bogdan Bošković nosilac je šest visokih domaćih vojnih odlikovanja, kao i međunarodnog ordena International Order of Merit (IOM) koji je 2000. godine dobio od Međunarodnog biografskog centra u Kembridžu, Velika Britanija. Biografski podaci o profesoru Bogdanu Boškoviću mogu se pronaći u „Vojnom leksikonu“ (1981), ediciji „Ko je ko u Srbiji“ (1996), „Međunarodnom leksikonu prestižnih ličnosti“ Američkog biografskog instituta (1998), publikaciji „2000 istaknutih intelektualaca 21. veka“ Međunarodnog biografskog centra u Kembridžu (2003) i biografskom leksikonu „Poznati srpski lekari“ (2005).

Ako bih sebi dao za pravo da se kritički osvrnem na profesionalni put profesora Bogdana Boškovića, bio bih u ozbiljnoj dilemi: da li je bio briljantniji kao istraživač-naučnik, publicista ili pedagog. Posedovao je osobine vrhunskog naučnika i istraživača: kompetentnost, lično i akademsko poštenje, inicijativnost i sistematičnost, ali i ne manje važne odrednice: pronicljivost, upornost, oprez i odmerenost u zaključivanju. Uvek su mu vodilje bile dve univerzalne mudrosti i njih se držao do kraja života: jedna latinska „Non dies sine linea“ („Nijedan dan bez poteza“), a druga srpska, narodna „Tri put meri, jednom seci“. Nije bio sklon avanturizmu niti senzacionalizmu. Sve je procenjivao realno, sa dozom kritičnosti ozbiljnog naučnika: i svet oko sebe, i ljude kao individue i ličnosti, i društvene tokove, i stanje u nauci i struci, i sopstvene rezultate i svakodnevne događaja. Na osnovu realnih procena, postavljao je ostvarive zahteve i ciljeve, vršio je temeljne i sistematične pripreme, pratio svaku fazu istraživanja ili bilo kod drugog posla kojim se bavio, minuciozno zapažao greške i napretke, uspehe i nedostatke, nalazio načine za dodatne motive, pomerio granice postojećih znanja.

Mi, vojni toksikolozi i farmakolozi, nismo imali potrebu da se obraćamo za stručnu pomoć kolegama u Betezdi, Volter Ridu, Vojnomedicinskoj akademiji u Lenjingradu, Karolinskoj bolnici u Štokholmu, Institutu za toksikologiju u Minhenu, Svetskoj zdravstvenoj organizaciji u Ženevi, Imperijal koledžu u Londonu. Dovoljno je bilo da potražimo prof. Bogdana Boškovića i da iznesemo problem koji imamo. Dešavalo se da mi ni ne ispričamo da kraja svoje dileme, a da profesor nastavi priču, postavi pitanje i počne da daje odgovor. To je važilo za sve oblasti eksperimentalne i kliničke toksikologije, za bazičnu i kliničku farmakologiju, za farmaciju, za metodologiju naučnog istraživanja i publikovanja i za sve one koji mu se obrate.

Sa mlađima je ravnopravno razgovarao. Dijalog mu je bio omiljena forma komunikacije. Kada bi nepoznati posmatrač pratio samo govor tela dvojice sagovornika, nikada ne bi mogao sa sigurnošću da tvrdi ko je profesor, a ko je student. Međutim, sve bi mu bivalo jasno kada bi čuo živu reč.

Razgovori sa profesorom Boškovićem su uvek bili inspirativni, sadržajni, puni njegovih ideja. Ideje je iznosio odmah, na licu mesta, bez zadržke i rezerve, kao da ih je imao odranije pripremljene.

Ovo su samo najosnovniji podaci o profesoru Bogdanu Boškoviću, velikanu nauke i struke, doajenu jugoslovenske i srpske toksikologije i farmakologije, čoveku koji je ugradio svoj život u temeljne vrednosti društva, medicine, kao svog profesionalnog izbora, i svoje porodice.

Nadam se da smo mi, toksikolozi i farmakolozi, svesni koliko smo bili privilegovani i počastvovani što smo imali priliku da živimo i radimo sa pukovnikom prof. dr Bogdanom Boškovićem. Smatram da sadašnje generacije toksikologa i farmakologa treba ozbiljno, još jednom da izuče sve ono što je

profesor uradio, napisao i objavio, da nastave sa radom i realizuju neke od njegovih ideja i projekata, koje zbog kratkoće života i neumitnih prirodnih zakona nije stigao sam da dovrši.

Odlazak profesora Boškovića gubitak je za sve, pre svega za njegovu porodica, ali i za nas, njegove saradnike, kolege, prijatelje i poštovaoce. Zahvalni smo mu i ponosni što smo bili deo njegovog vremena, sveta i dela.

Neka je večna slava i hvala dragom i poštovanom pukovniku prof. dr Bogdanu Boškoviću!

dr sc. med. Veljko Todorović
brigadni general u penziji